

• RECENZIE A ANOTÁCIE •

PEKNÍK, M. a kol.: *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989*, 1. a 2. zväzok. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2016, 1 209 s., ISBN 978-80-224-1513-2

Kolektívna dvojzväzková monografia *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989* je dlho očakávané dielo, ktoré s odstupom vyše štvrtstoročia reflektuje transformáciu politického systému z reálneho socializmu na súčasnú pluralitnú spoločnosť. Na ploche niečo vyše tisícvesto strán sa kolektív tridsiatich troch autorov v tridsiatich kapitolách, respektíve štúdiách pokúša o čo najpresnejšiu a najobjektívnejšiu reflexiu tohto komplikovaného vývoja.

Prvej časti dominuje vyše 300-stranová štúdia riaditeľa Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied Miroslava Pekníka *Premeny slovenskej politiky*, v ktorej takmer vyčerpávajúco zmapoval obdobie rokov 1989 až 1994. Práve toto obdobie je kľúčové pre náš dnešný vývoj, bolo totiž poznačené transformáciou politického systému z centrálne riadenej ekonomiky na trhové hospodárstvo a pluralitnú demokraciu.

Zaujímavejšie je však ešte aj tým, že práve v rokoch 1990 až 1992 sa zásadne prehodnocovala kvalita a charakter štátoprávneho usporiadania medzi českou a slovenskou politickou reprezentáciou,

ktorá nakoniec viedla k pokojnému rozdeleniu oboch častí federácie. Pekník vo svojej štúdií veľmi precízne a pocitovo mapuje vývoj rokovaní o budúcom štátoprávnom usporiadaní, všetky stretnutia od diskusií o kompetenčnom zákone až po neúspech zmluvy z Milov, ktorý znamenal krach týchto vyjednávaní s tým, že až výsledky volieb v roku 1992 rozťali onen gordický uzol.

Pekník sa vo svojej obsiahlej štúdií venuje aj peripetiám budovania novej samostatnej Slovenskej republiky, narastaniu napätia medzi premiérom Mečiarom a prezidentom Kováčom, pričom štúdiu uzatvárajú výsledky predčasných volieb v roku 1994, ktoré nadviazali na pád vlády vyvolaný práve prejavom prezidenta Kováča v Národnej rade Slovenskej republiky.

Veľmi osviežujúca je aj štúdia Oskara Krejčího *Záhadný Listopad*, ktorá stavia novembrové udalosti do špecifického svetla. Jeho pohľad je o to zaujímavejší, že on osobne ako poradca premiéra Ladislava Adamca bol priamym aktérom všetkých prelomových vyjednávaní v čase revolúcie. Podarilo sa mu tak skĺbiť pohľad akademika, ktorý sa štúdiu spoločnosti venuje dlhodobo a systematicky, s osobným bonusom priameho účastníka.

Spomienkový či reflexívny charakter má aj príspevok Vojtecha Čelka *Dom slovenskej kultúry v Prahe*

v *prelomovom čase roku '89*, osvetľuje však aj viaceré, dosiaľ neznáme či málo známe okolnosti spomenutých historických dní.

Akademickejší a teoretickejší charakter má príspevok prvého ponovembrového premiéra „vlády národného porozumenia“ Milana Čiča. Snaží sa v ňom načrtnúť politické či ekonomické východiská, s ktorými sa jeho vláda musela popasovať.

Olga Plávková zase reflektuje november 1989 „z pohľadu verejnej mienky“. Táto sociologička opisuje, ako obyvateľstvo vnímalo zmenu spoločenských a politických pomerov, aké boli názory a očakávania ľudí. Jej relatívne obsiahla, takmer štyridsaťstranová štúdia predostiera komplexný sociologický pohľad na novembrové udalosti roku 1989.

Pohľad sociálneho filozofa Ladislava Hohoša pod názvom *Úvaha o našich prevratoch a vízií* je plný historických reminiscencií, je to pokus o postihnutie a reflexiu zlomových historických udalostí, ktoré zásadným spôsobom determinujú aj našu dnešnú politickú realitu.

Dvojica autorov Eleonóra Petrovičová a Pavel Pollák sa vo svojom príspevku *Vláda národného porozumenia* venuje práve pôsobeniu tejto vlády, ktorá priviedla našu spoločnosť k prvým slobodným voľbám po roku 1946.

Ivan Laluha vo svojej obsiahlej, vyše 120-stranovej štúdii *Východiská a cesty k vzniku Slovenskej republiky v roku 1993* veľmi plasticky a podrobne

mapuje obdobie od federácie k vzniku samostatnej Slovenskej republiky i samostatnej Českej republiky, zároveň aj hlbokou osobnou skúsenosťou opisuje kľúčové obdobie, keď sa rozhodovalo o našom osude, respektíve o tom, či a za akých okolností naše politické reprezentácie a politickí aktéri dosiahnu samostatnosť oboch bývalých republík federácie.

Vladimír Srb vo svojom príspevku *Rozdělení ČSFR a otázka legitimacy* nasvecuje túto otázku optikou českých elít, sprítomňuje argumenty českej strany a približuje aj vtedajší český politický diskurz o tejto otázke.

Vzťahom medzi Čechmi a Slovákmi po roku 1989 sa venuje ďalší autor českej národnosti – Zdeněk Veselý. Jeho pohľad je o to zaujímavejší, že na oblasť česko-slovenských vzťahov sa pozerá českou optikou, čo je pre slovenského čitateľa osviežujúce a zároveň prináša nový druh reflexie.

Prvý zväzok knihy uzatvára štúdia Petra Dinuša *Základné smery vývoja ponovembrového politického myslenia*. Vo svojom príspevku sa autor úspešne snaží načrtávať konfliktné línie v slovenskej politike, približuje spôsob, akým sa naša spoločnosť vyrovnávala so zásadnými geopolitickými okolnosťami, napríklad integráciou do Európskej únie či Severoatlantickej aliancie – NATO, ale venuje sa aj zápasom jednotlivých aktérov o charakter nášho štátu.

Druhý zväzok knihy pozostáva z ďalších devätnástich príspevkov,

osobitne zaujímavá a aktuálna je kapitola Jozefa Beňa *Dvadsaťročné dejiny ústavy*. V nich autor podrobne opisuje všetky novelizácie nášho základného zákona. Práve v tomto príspevku sa jasne ukazuje, ako sa precizovalo znenie konkrétnych paragrafov, predovšetkým v súvislosti s voľbou prezidenta, ale aj s jeho kompetenciami. V konkrétnej politickej praxi sa ukázalo, že tvorcovia ústavy nedokázali celkom presne odhadnúť všetky politické nuansy slovenskej politiky, a teda že je pre efektívny výkon exekutívnej moci potrebné jasne vymedziť kompetencie vlády a prezidenta. Zásadnejšie zmeny ústavy bolo rovnako nevyhnutné prijať aj v súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie.

Na príspevok Jozefa Beňa logicky nadväzuje štúdia autorskej dvojice Peter Horváth – Pavol Juhás, ktorá sa venuje postaveniu, kompetenciám a politickému pôsobeniu prezidenta v ústavnom a politickom systéme Slovenskej republiky.

Rovnako zaujímavá a podnetná je aj štúdia ďalšej autorskej dvojice Svetozár Krno – Marcela Slobodníková, ktorá sa zase venuje *Politickým stranám a hnutiam na Slovensku*. Túto tému hlbšie reflektuje a ďalej rozvíja prof. Gburová vo svojom príspevku *K problematike vzťahu demokracie a partokracie v podmienkach Slovenskej republiky*.

Informačne nabitá a prehľadne spracovaná je aj štúdia Oľgy Plávkovej *Voľby do Slovenskej národnej rady a Ná-*

rodnej rady SR po roku 1989. V tejto kapitole je vo veľmi prehľadných tabuľkách zachytené volebné správanie slovenských voličov, autorka však výsledky volieb aj interpretuje, čo je veľkou pridanou hodnotou tohto príspevku.

Bezpečnostným a zahraničnopolitickým otázkam sú venované dve štúdie. Prvá je z pera kariérneho diplomata Petra Juzu *Zahraničná politika Slovenskej republiky a napĺňanie národnoštátnych záujmov Slovenska*, na druhú sa podujal bezpečnostný analytik a vysokoškolský pedagóg František Škvrnda v príspevku *Bezpečnosť Slovenska – vybrané aspekty a súvislosti*.

Problémom menšín na Slovensku sa venuje hneď viacero autorov, no predovšetkým Zuzana Poláčková v príspevku *Problematika menšín na Slovensku v kontexte medzinárodného vývoja*. V širšom kontexte je tento príspevok doplnený staťou Jozefa Schwarza *Formovanie slovensko-maďarských vzťahov po roku 1989 a 1993* a prácou Norberta Kmeťa *Slovensko-české vzťahy po roku 1993*.

Autorská dvojica Mojmír Benža a Michal Kaľavský zase rozoberajú problematiku národnej, štátnej a európskej identity.

Socioekonomickým otázkam sa venuje exriaditeľ Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied Milan Šikula v príspevku *Ekonomický vývoj samostatného Slovenska*. Akademicky podkutý politik Ľuboš Blaha sa pre zmenu venuje reflexii sociálneho štátu v slo-

venskom kontexte v štúdií príznačne nazvanej *Slovensko a otázka sociálneho štátu*.

Reflexiu európskej politiky cez prizmu slovenských politických strán vo svojom príspevku *Slovenské politické strany a vstup SR do EÚ (do roku 2012)* podáva Juraj Marušiak.

Kultúrnu politiku Slovenska v rokoch 1989 až 2012 analyzuje riaditeľ Múzea Slovenského národného povstania Stanislav Mičev. Na neho nadväzuje Milena Sokolová, ktorá zase svoju pozornosť obrátila k téme *Cirkevno-politické otázky Slovenska v kontexte budovania samostatného štátu po roku 1993*.

Knihu uzatvára trojica príspevkov, ktoré sa venujú „zeleným ideálom“ v slovenskej politike (autor, žiaľ, už nebohý Ivan Dubnička), politickej reflexii na Slovensku (Jozef Lysý) a *Scenárom budúceho vývoja spoločnosti* (štúdiá Kristíny Šabikovej).

Vydáním takéhoto *opusu magnum* sa Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied podaril husársky kúsok. Po štvrtstoročí máme obsiahlu publikáciu, ktorá takpovediac štrukturalisticky mapuje náš vývoj v období transformácie politického systému, ale zároveň reflektuje aj obdobie, keď Slováci dosiahli vrchol svojich národno-emancipačných snáh dosiahnutím plnej národnej samostatnosti.

Vďaka tejto dvojzväzkovej publikácii sa aj širšia, prevažne však odborná verejnosť môže oboznámiť, akým vý-

vojom prešla naša spoločnosť v uplynulom štvrtstoročí, zároveň však obsahuje množstvo faktických, štatistických a historických informácií a prameňov, takže by mali byť integrálnou výbavou všetkých ľudí, ktorí sa profesijne venujú výskumu v oblasti spoločenských vied.

Roman Michelko

ŠTEFANČÍK, R. – DULEBOVÁ, I.: *Jazyk a politika. Jazyk politiky v konfliktnnej štruktúre spoločnosti*. Bratislava : EKONÓM, 2017, 193 s., ISBN 978-80-225-4414-6

Publikácia Radoslava Štefančíka a Iriny Dulebovej s názvom *Jazyk a politika. Jazyk politiky v konfliktnnej štruktúre spoločnosti* je vydareným pokusom spojiť metódy jazykovedy a politológie a prostredníctvom nich skúmať jazyk politiky z perspektívy dvoch vedeckých disciplín. V súradniciach slovenskej politológie a lingvistiky ide o dôležitý krok k etablovaniu vednej disciplíny stojacej na pomedzí lingvistiky a politológie, a síce politolingvistiky, ktorá je v súčasnosti mimoriadne populárna najmä v prostredí nemeckých humanitných a spoločenských vied. Autori tak využívajú svoj vzdelanostný potenciál, keďže obaja majú za sebou tak štúdium spoločenských vied, ako aj lingvistiky.

V publikácii si autori zadefinovali cieľ prostredníctvom sociologicko-politologického konceptu štiepných línií

vysvetliť formovanie slovenských politických strán a stranického systému. A tento cieľ dosahujú prostredníctvom analýzy korpusu, ktorý je tvorený najmä parlamentnými výroky slovenskej politickej elity, ale všímajú si rovnako aj programové dokumenty politických strán, v prvom rade predvolebné programy. Konkrétne vyjadrené, autori dokazujú hypotézu, že dominantné konfliktné línie s vplyvom na formovanie slovenského stranického systému boli charakteristické osobitným jazykom, ktorý sa na „jednej strane buď prestal používať, a to pomerne rýchlo po tom, ako príslušná konfliktná línia stratila na intenzite, alebo prestala byť relevantná, prípadne sa v politickej komunikácii objavuje dodnes, a to vtedy, ak konfliktná línia naďalej pretrváva. Intenzita existujúcich konfliktných línií totiž nebola (prípadne nie je) rovnaká“ (s. 8).

Publikáciu autori rozdelili do piatich hlavných kapitol. V prvej v teoretickej rovine predstavujú vzťah medzi politikou a jazykom. Jazyk definujú ako jeden z rozhodujúcich inštrumentov úspešnej politickej kariéry. V tejto časti rovnako predstavujú základné funkcie politického jazyka a kategorizujú niekoľko typov politického slovníka. V ďalšej kapitole vysvetľujú kategóriu politického diskurzu ako jeden „z najintenzívnejšie používaných pojmov tak v humanitných a sociálnych vedách, ako aj v politických a mediálnych kruhoch, ktorý je spájaný s rôznorodými

mi fenoménmi spoločenského života“ (s. 33). Pre politológiu je v tejto časti mimoriadne hodnotná analýza sekuritizácie ako aktuálneho problému politickej vedy i lingvistiky. V nasledujúcej časti autori podrobne zmapovali vývoj politickej lingvistiky vo vybraných štátoch, predovšetkým v Nemecku, Rusku, ale venujú sa aj formovaniu tejto hraničnej disciplíny v Českej republike a na Slovensku.

Dve posledné kapitoly sú venované primárne formovaniu politických strán a stranického systému v kontexte politického diskurzu. V tejto časti publikácie je zmapovaný dve desaťročia trvajúci vývoj politickej komunikácie systémových politických strán a zároveň otestovaná možnosť cez výskum politickej komunikácie pozorovať vývoj konfliktných línií. Výskum autorov vychádza z hypotézy, že každá dominantná konfliktná línia mala svoj charakteristický jazyk, ktorý sa na jednej strane buď vytratil, a to pomerne rýchlo v okamihu, ako príslušná konfliktná línia stratila na svojej intenzite alebo bola úplne prekonaná, prípadne sa v politickej komunikácii objavuje dodnes, ak konfliktná línia naďalej pretrváva. Autori na príkladoch poukázali na skutočnosť, že v prípade politikov, ktorí reprezentujú voličov dlhodobo, prípadne sa do aktívneho politického života dostali opäť s odstupom niekoľkých rokov, sa môžu v ich súčasných prejavoch objavovať rezíduá politického slovníka charakteristického skôr pre konfliktné línie deväťdesiatych rokov.

Pri pohľade na lexikálnu stránku politického jazyka slovenskej politickej elity je možné konštatovať, že predovšetkým téma národnoštátne usporiadanie Slovenskej republiky, ako aj téma politického štýlu Vladimíra Mečiara a jeho tretej vlády mimoriadne intenzívne ovplyvnili politický slovník. Zároveň sú na jazyku tejto konfliktnej línie identifikované podobnosti medzi jazykom komunistickej propagandy pred rokom 1989 a vyjadrovacími prostriedkami charakteristickými pre slovník čelných predstaviteľov HZDS, SNS a ZRS, ako aj lojálnych žurnalistov, ktorí používali na negatívne zobrazovanie vtedajšej opozície. Na tomto premostení medzi komunistickou propagandou a jazykom demokratickej stránickej elity bola identifikovaná absencia diskusie o politickej korektnosti, resp. o správnosti alebo nesprávnosti používania niektorých výrazov charakteristických pre nedemokratické režimy.

Autori analyzovali aj jazyk aktuálnych konfliktných línií, ako štát vs. cirkev, eurooptimizmus vs. euroskepticizmus, ale rovnako konfliktných línií otvorenosť vs. uzavretosť a systém vs.

antisystém. Spoločne konštatujú, že zatiaľ čo niektoré témy charakteristické pre tieto konfliktné línie boli pôvodne marginálne, s postupným formovaním slovenského stránického systému sa na určité obdobie stali dôležitými faktormi s vplyvom na vývoj, resp. samotnú existenciu politických strán.

Pri pohľade na obsah tejto publikácie je potrebné zdôrazniť, že autori dokázali tézu, že vývoj politických strán a stránického systému je možné skúmať aj prostredníctvom analýzy vývoja politického jazyka. V publikácii autori vyzdvihli predpoklad, že koncept štiepných, resp. konfliktných línií môže byť testovaný nielen politologickými alebo sociologickými metódami, ale nové podnety do tohto výskumu môžu priniesť aj lingvisti. Veda o jazyku politiky, resp. politolingvistika spĺňa všetky predpoklady na to, aby sa etablovala nielen medzi lingvistami, ale rovnako aj medzi odborníkmi, ktorí reprezentujú humanitné a sociálne vedy aj na iných slovenských akademických pracoviskách.

Zuzana Kočišová